

Gazawat urşy / Tutluşyk

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 21 января, 2025

Gazawat urşy / Tutluşyk TUTLUŞYK

Türkmenleriň bulam-bujar hatarlar bilen atlaryny maýdalyna goýberip gelişleri söweşmäge däl-de razwedka gelýän ýalydylar. Olaryň bizi görmeýän bolmagam mümkindi. Sebäbi biziň öňümizi tä Ýylanly şäherine çenli uzalyp gidýän baglyk gabalap durdy. Türkmenler bolsa çöl tarapdan gelýärdiler. Olary garşy almak üçin atly goşuna taýýar bolmaga buýruk berlip, onuň ýanyna pyýada goşunyň iki rotasy berkidildi. General Golowaçýow öz adamlary bilen kiçeňräk depäniň üstüne çykyp, wakalaryň ýaýbaňlanyşyna syn edip durdy. Men ata atlanyp berkitmeden iki mil uzaklykdaky söweş liniýasyna tarap ugradym. Ol ýerdäki suwsuz kanalyň sag tarapyndaky alaňyň üstünde polkownik Dresçerniň goşun bölümi, kanalyň çep tarapynda bolsa polkownik Nowamlinskiniň goşun bölümi durdy. Olardan ýarym mil daşlykda bolsa söweşe girmekden gaça durýan köp sanly türkmen atlylary eýläk-beýläk at çapdyryşyp ýördüler. Rus mergenleriniň seýrek atýan oklary, toplaryň ot sowurmasy türkmenlere göräýmäge uly bir zyýan ýetirip bilmeýärdi. Men yzma sereden mahalym Ýylanly tarapdan gelýän ýol bilen at çapdyryp gelýän adamlaryň çaltlyk bilen süýşüp gelýänlerini gördüm. Bu berkitmäniň yz tarapyndan edilen örän şowly hüjümdi. Sebäbi esgerleriň we ofiserleriň bary berkitmäniň bari tarapynda – biziň söweş liniýamyzda bolýan wakalara aňkarylyşyp durdy. Yzdan gelýänler olara görünmeýärdi. Olar ýönekeýlik we başarjaňlyk bilen gurlan söweş duzagyna düşüpdü. Öňde bolsa türkmen atlylary manysyz eýläk-beýläk at çapdyryp ýördüler. Men yzdan hüjüm edilýänini duýdurmak üçin atymy yza öwren mahalym polkownik Nowamlinskiniňem olary aňsyryp, öz soldatlaryna yza dolanmaga buýruk berýändigini gördüm. Onuň goşun bölüminiň bir bölegi bolsa eýýämG Ýylanly ýoluna tarap at çapdyryp barýardy. Şol pursat berkitmeden 200 ýard uzaklykda türkmenleriň ýarpy göwresi ýaprakly agaç çybyklary bilen saralgy tot-tozan basyp

giden garaýagyz keşpleri görüňdi. Olar ýalaňaç gylyçlaryny galgady batyrgaýlyk bilen at çapdyryp gelýärdi. Türkmenler üstlerine abanýan howpdan bihabar rus esgerlerini ýüzleriniň ugruna kerçäp biljekdiler. Emma olar ruslaryň gapyllykda üstlerini basmagyň ýerine lageriň töwegerinde otlaşyp ýören düýedir atlary sürüp başladylar. Bu ýagdaý bolsa ruslara ýeňsedan abanýan howpy aňşyrmaga mümkinçilik berdi. Esgerler duran-duran ýerlerinden ýaraga ýapyşyp, ofiserleriň buýrugyna garaşman söweşe girdiler. Edil şol wagtam 200 ýard gapdaldan Nowamlinskiniň otrýady hüjüme başlady... Gowy nyşana alnyp atylýan oklaryň gürlügi sebäpli türkmenler atlaryny yza öwürüp, gürüm-jürüm boldular. Men olaryň birnäçesiniň eýerden aganyny, ýoldaşlarynyňam saklanyp, olary ýanlary bilen alyp gidenini gördüm. Biz gaharymyza ajal güllelerini olaryň yzyndan ýollaýardyk. Olar berkitmäniň içinden geçip (bu olara aňsatlyk bilen başartdy) gapdaldan atylýan oklardan aman sypdylar. Soň bolsa berkitmäniň günorta tarapynda söweşip ýören ýoldaşlaryna goşuldylar.

Berkitmeden 200 ýard daşlykda 5 sany soldat garawulçylyk çekýärdi. Türkmenleriň nädip olaryň üstüni basandygy bilinmän galdy. Ýaş ofiser Kamenskiý berkitmäniň beýle tarapynda söweş gidip durka olary barlap gidipdir. Şonda olaryň baram diri ekeni. Ähtimal olar söweşiň gidişine aňkaryp durkalar güpbasdy edilendir. Söweş tamam bolandan soň olary kelleleri kesilen we çuw-ýalaňaç halda tapdylar. Berkitmäniň 200 ýard golaýyndaky bu wakany hiç kimiň görmezligi türkmenleriň batyrlygyny we başarjaňlygyny görkezýärdi.

Kazaklaryň dört-bäş yüz atlysy türkmenleriň ilkinji peýda bolan ýerine bakan atlaryny sürdüler. Olar entek duşman gitmedik bolsa, söweşmek isleýärdiler. Men mümkin boldugyça bu söweşe syn etmek maksady bilen olaryň yzyna düşdüm. Bolup geýän wakalar žiwopis eseri ýaly özüne çekijidi. Bu ýerde türkmenleriň örän köp sanlysy gaýmalaşyp ýördi. Gykylyklap, at çapdyryşyp ýörüşleri olaryň ruhdan düşmändigini görkezýärdi. Türkmenler atyma gelmeýärdiler. Ajaýyp atlary olara biz bilen islendik aralygy saklamaga mümkinçilik berýärdi. Biz wagtal-wagtal ok atyp, gygyryp olary söweşe çagyryýardyk. Emma olaryň

piňine-de däl di.

Bu zatlaryň bary biz üçin lezzet alarlyk tomaşady. Biz türkmenleriň at çapmaga bolan ussatlygyna telpek goýýardyk. Biz bu ýerde türkmenleriň edermenliginiň gözli şaýady bolduk. Olar öz tertip-düzgünleri bilen ajaýyp atly goşuny düzüp biljekdi.

Türkmenleriň söweş tärleri gadymydy. Olar ýekelikde ýa-da 2-3 bolup, biziň 50 ýard golaýmyza gelip, egri gylyçlaryny galgatkamak bilen bizi başa-baş söweşe çagyryýardylar. Barmajakdygymyza gözleri ýetende bolsa, öz dillerinde bir zat diýip gygyryşýardylar. Megerem, olar sögünýän bolsalar gerek. Biziň hatarymyzdaky çerkesleriň birnäçesi olaryň garşysyna çykjak bolup dyzmaçlyk edýärdi. Emma ätiýaç üçin polkownik başa-baş söweşe girmäge rugsat berenokdy. Meniň soňky gören zatlarym çerkesleriň başa-baş söweşe çykmalygyna ýüzde-müň şükür etdirdi. Owadan gara atly bir ýaş türkmen atyny çapdyryp gelşine biziň 50 ýard golaýmyza gelip saklandy. Ol gylyjyny ussatlyk bilen oýnadyp, bizi başa-baş söweşe çagyrdy. Kazaklar oňa ok atyp başladylar. Ol hiç zatdan çekinmän atyny maýdalyna sürüp, gapdala ýöneldi. Kazaklar gezekli gezegine ok atýardylar. Oklaryň çägäni ýalap geçýändigini, käwagt bolsa, onuň atynyň aýagynyň astyny tozadýandygy görünýärdi. Emma ol bitiniň burnuny ganatman, biziň mergenlerimize göwniýetmezçilik bilen garap, ýoldaşlarynyň arasyna dolandy...

Biz 100 atly bolup, gylyçlarymyzy ýalaňaçlap hatara düzüldik. Bizden 300 ýard daşlykda garym-gatym bolup, üç-dört ýüz türkmen toparlanyşyp durdy. Biz edil doly gelen ýaly bolup, ýaraglarymyzy şakyrdadyp, gylyçlarymyzy güne ýaldyrdadyp, olaryň üstüne eňdik. Ýöne türkmenler ýer ýuwdana döndi. Az salym geçen soň biz olaryň 300 ýard önümizden atlaryny maýdalyna goýberip, arkaýyn gidip barýandyklaryny gördük. Olar üstümize çozýarlar-ow diýip, howsala-da düşmändirler. Biz ýene-de olaryň yzyndan kowduk. Ýene-de öňki ýagdaý gaýtalandy. Biziň meýdan gazlary ýaly kowalaşyp ýörşümüz kazaklary kejikdirýärdi. Şol sebäplem kowgyny goýbolsun edip, iki gapdal üçinem ýitgisiz tamamlanan gysgajyk atyşykdan soň lagere dolandyk. Ýomutlaram bizi gorkaklaryňam gorkagy hasap

edýändiklerini bildirmek üçin kinaýaly gülşüp, yzymyza düşdüler. Olar has golaýa gelende ok atan bolýardy. Türkmenler bizi lageriň ýarym mil golaýyna çenli ugradyp, ýitirim boldular. Yzymyza gaýdyp gelýärkäk mergenleriň atan okundan wepat bolan iki sany ýomuda duşduk. Olardan başga meýdanda ölen adamyň jesedi ýokdy. Ruslar bolsa, alty adamsyny ýitirdi. Şeýlelik bilen türkmenleriň peýdasyna bolan tutluşyk tamam boldy. Howa eredip barýardy. Biz berkitmä gelip, ýaragymyzy aýyrdyk-da, agaçlaryň kölegesindäki halyçalaryň üstüne süýndük... Kän wagt geçmänkä-de biz özbekleriň taýynlan gowurlan eti, süýdi, gawuny, bugdaý çöregi bilen garbanmaga başladyk. Soňam geçen günüň Taryhy makalalar